

**GHEORGHE I. BRĂȚIANU: „PROBLEMA MĂRII NEGRE ESTE
UNA DIN LATURILE ESENȚIALE ALE ISTORIEI”
(PATRU CONFERINȚE ȘI UN ARTICOL DIN ANII 1943 ȘI 1944)**

*Dr. Stoica LASCU**

Gheorghe I. Brătianu (1898-1953) „ocupă un loc de frunte în istoriografia noastră – *se arată într-o primă reevaluare științifică a savantului mort în detenție (fără a fi judecat)*. A contribuit la ridicarea istoriografiei noastre la un nivel superior, modern, comparabil cu al altor școli istoriografice europene”¹, pentru ca în ultima (2021/2022) sinteză academică a „reprezentanților scrisului istoric românesc” să se arate că el „Este indubitabil unul dintre cei mai cunoscuți și înzestrați istorici români, cu prestigiu durabil pe plan național și mondial, fapt datorat instrucției îngrijite, dotării intelectuale, amplitudinii orizontului cultural, erudiției polivalente, lucidității și supleței interpretative, acribiei elaborării lucrărilor”².

Istoric erudit și om politic³ (inclusiv creator de formațiune politică⁴) – a cărui „actualitate a unui model științific și uman” este relevantă ca atare⁵

* Membru corespondent al Academiei Oamenilor de Știință din România.

¹ [Ștefan Ștefănescu], *V o c e BRĂȚIANU Gheorghe I.* (semnată Șt.Șt.), în *Enciclopedia istoriografiei românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, pp. 72-73.

² [Victor Spinei], *V o c e BRĂȚIANU Gheorghe I.* (semnată de V.Sp., în Victor Spinei, Dorina N. Rusu (coord.), *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc*. Ediție de ... și ... Vol. I (A-C), Editura Karl A. Romstorfer a Muzeului Național al Bucovinei, Suceava, 2021, p. 341 [338-343].

³ Victor Spinei, *Gheorghe I. Brătianu între vocația istoriei și tentația vieții politice*, în Victor Spinei (coord.), *Confluente istoriografice românești și europene. 90 de ani de la nașterea istoricului Gheorghe I. Brătianu*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1988 [x+550 pp.], pp. 91-267 (inclus și în – Idem, *Reprezentanți de seamă ai istoriografiei, filologiei românești și mondiale*, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 1996 [414 pp.], pp. 235-267; Șerban Papacostea, *Gheorghe I. Brătianu: istoricul și omul politic*, în „Revista istorică”, tom IV, nr. 1-2, 1993, p. 19-32; Gheorghe Onișoru, *Gheorghe I. Brătianu. Viața politică (1944-1947)*, în *Xenopoliana*. Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași, VII, nr. 1-2, 1999, pp. 37-44; Petre Otu, Aurel Pentelescu, *Gheorghe I. Brătianu. Istorie și politică*, Corint, București, 2003 /200 pp./; Ioan Scurtu, *Gheorghe Brătianu, Activitatea politică*, „Revista istorică”. Serie nouă, XIV, nr. 5-6, 2003, pp. 31-50.

⁴ Gabriela Gruber, *Partidul Național Liberal – Gheorghe I. Brătianu* [Prefață Vasile Ciobanu], Institutul European (Colecția „Academica”), Iași, 2013 /302 pp./.

⁵ Alexandru-Florin Platon, *Gheorghe I. Brătianu: actualitatea unui model științific și uman*, în Gheorghe I. Brătianu, *Studii și articole de istorie*. Ediție de Victor Spinei și Alexandru-Florin Platon, Iași, 2010, pp. 25-35; Vasile Mîrza, *Actualitatea monografiei „Marea Neagră” a lui Gheorghe I. Brătianu*, în „Tribuna”, XIII, nr. 277, 2014, p. 28; nr. 278, p. 28; nr. 279, p. 28; nr. 280, p. 27; Nicolae Enciu, *Istorie și actualitate în gândirea și acțiunea lui*

–, viața⁶ și opera sa științifică⁷ au suscitât în ultimele patru decenii și jumătate interesul tot mai accentuat din partea slujitorilor români ai lui Clio.

În acest cadru, recuperarea editorială a principalelor sale opere istorice, în anii '80 – *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești* (apărută în 1980, editor fiind laboriosul editor, omul de cultură Valeriu Râpeanu⁸), *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană* (1988: ediție îngrijită de polivalentul istoric și editor Victor Spinei⁹), respectiv *Une énigme soignée / O enigmă și un miracol istoric: poporul român* (în franceză și, separat, în limba română, ediții îngrijite de cunoscutul istoric medievist/bizantinolog Stelian Brezeanu) – s-a constituit în remarcabile momente în recuperarea a valorilor fundamentale ale culturii noastre.

Istoricul român a fost, totodată, un asiduu conferențiar, susținând diverse prelegeri publice – la Atenee, și Radio (pe lângă prelegerile

Gheorghe I. Brătianu, în <https://www.art-emis.ro/istorie/istorie-si-actualitate-in-gandirea-si-actiunea-lui-gheorghe-i-bratianu> (25 septembrie 2022); Gheorghe Cliveti, *Vocație academică*, în „Academica”. Revistă editată de Academia Română, XXXIII, nr.10-11 (396-397), octombrie-noiembrie 2023, pp. 50-53.

⁶ Aurel Pentelescu, *În fața istoriei. Gheorghe I. Brătianu (1898-1953)*. La 50 de ani de la moartea sa, Editura Dacia (Colecția „Științe sociale. Politica”, 16), Cluj-Napoca, 2003 /212 pp./; Nicolae Enciu, *Gheorghe I. Brătianu, istoric și om al Cetății* (1-2), în <https://www.art-emis.ro/personalitati/gheorghe-i-bratianu-istoric-si-om-al-cetatii-1> (12 februarie 2023); <https://www.art-emis.ro/personalitati/gheorghe-i-bratianu-istoric-si-om-al-cetatii-2> (13 feb. 2023).

⁷ Pompiliu Teodor, Radu Mârza (coord.), *Incursiuni în opera lui Gheorghe Brătianu. Studii și interpretări istorice*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 1999 /132 pp./; Victor Spinei, *Florilegiu plurivalent*, în Gheorghe I. Brătianu, *Studii și articole de istorie*. Ediție îngrijită de Victor Spinei și Alexandru-Florin Platon, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010 [424 pp.], pp. 9-21.

⁸ A se vedea volumul documentar, cu lămuririle și comentariile însoțitoare (inclusiv inserarea articolelor și cronicelor relativ la Gheorghe I. Brătianu și pe marginea volumelor reeditate) – *Gheorghe I. Brătianu 1980-1980*. Volum alcătuit și îngrijit de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, f.e., f.l. [București], 2019 /424 pp./; am avut onoarea – ca tânăr muzeograf – a fi autorul unui modest articol, apărut într-o revistă din Constanța (decembrie 1980): *Gheorghe I. Brătianu și reinterpretarea tradiției istorice*, antologat la pp.160-163.

⁹ Victor Spinei, *Geneza sintezei lui Gheorghe I. Brătianu despre spațiul pontic*, în vol. Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană* (vol. I-II). Traducere de Michaela Spinei. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Victor Spinei, Editura Meridiane (Seria *Biblioteca de artă. Arte și civilizații* 464), București, 1988 [352 pp.], I, București, 1988, pp. 5-63 (Retipărit în Ediția a 2-a revăzută, Editura Polirom, Iași, 1999, pp. 13-49).

universitare) –, câteva dintre ele fiind cuprinse și într-un volum de sine stătător, apărut la începutul anului 1942¹⁰.

În materialul de față sunt redată publicului interesat de astăzi, *patru conferințe și un articol*, din anii 1943 și 1944¹¹, ce aveau drept subiect *chestiunea Mării Negre* (inclusiv a Strâmtoarelor) în context istoric¹² – cu relevarea intereselor Marilor Puteri, cu precădere ale Imperiului Rus / U.R.S.S. (fără a se lăsa angrenat într-o polemică nonștiințifică) –, sublinierea rolului spațiului românesc în bazinul pontic („pornind de la constatarea că istoria noastră s-a dezvoltat și se dezvoltă între doi factori permanenți: Muntele și Marea”), inclusiv al chestiunii Basarabiei¹³.

¹⁰ Petre Otu, *Gheorghe I. Brătianu și problematica strâmtoarelor Mării Negre (1933-1944)* – „Fatalitatea strâmtoarelor” –, în „Gândirea Militară Românească”. Serie nouă, XXXV, nr. 1, 2024, pp. 216-227.

¹¹ Gheorghe I. Brătianu, *Cuvinte către români. Zece conferințe și prelegeri*, f.e., București, 1942. Volumul (210 pp.) este dedicat *Ofițerilor și soldaților români camarazi din două războaie în amintirea celor căzuți în nădejdea viitorului* și cuprinde conferințele: *Ideea națională la unguri și la români, Misiunea istorică a Ungariei, Evoluția ideii naționale, Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, Geopolitica, factor educativ și național, Zece Mai, Trei chipuri de ctitori, Moldova, România lui Ferdinand I. Finalul Cuvântului înainte* (pp. 7-11): *Fie ca aceste cuvinte către Români, semințe purtate de vânturi potrivnice în ceasuri grele de încercare și de mâhnire să rodească în conștiința românească și în îndeplinirea întregă a tuturor nădejdelor și năzuințelor sale. Decembrie 1941 G.I.B.* (p. 11). În 1996 și în 2018, volumul este republicat, sub îngrijirea profesorului ieșean Ion Toderașcu – Gheorghe I. Brătianu, *Cuvinte către români. Zece conferințe și prelegeri*. Ediție, studiu introductiv, note și indice de Ion Toderașcu, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 1996 /LXVI + 180 pp./; Gheorghe I. Brătianu, *Cuvinte către români*. Ediție, studiu introductiv, note, comentarii și indice de Ion Toderașcu. Ediția a treia revăzută și adăugită, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” (Seria „Historica”), Iași, 2018 /220 pp./.

¹² A se vedea, pe larg – Victor Spinei, *Geneza sintezei lui Gheorghe I. Brătianu despre spațiul pontic...* De asemenea – Sergiu Iosipescu, *Studiile pontice ale lui Gheorghe Brătianu*, în Victor Spinei (coord.), *Confluențe istoriografice românești și universale. 90 de ani de la nașterea istoricului Gheorghe I. Brătianu*, Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași, 1988, pp. 85-120; M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *G.I. Brătianu, istoric al expansiunii genoveze, în Marea Neagră*, pp. 121-140; Aurel Pentelescu, *Zona Mării Negre în viziunea lui Gheorghe I. Brătianu*, „Revista de Istorie Militară”, nr. 5-6, 1997, nr. 5-6, pp. 51-55; Michel Balard, *Georges I. Bratianu, historien de la mer Noire*, în „Revista istorică”. Serie nouă, X, nr. 1-2, ianuarie-aprilie 1999, pp. 5-12; Claudia Tănăsescu, *Importanța Mării Negre în viziunea lui Gheorghe I. Brătianu*, în Olimpiu Glodarenco (coord.), *Marea Neagră în contextul ascensiunii marilor puteri europene (secolele XIX-XX)*, Editura Muzeului Marinei Române (Col. „Studia”), Constanța, 2012, pp. 199-203 [364 pp.].

¹³ A se vedea, în acest sens, mai recentul *studiu introductiv* la volumul cunoscut (reeditat) al marelui istoric român – Nicolae Enciu, *Studiu introductiv*, la Gheorghe I. Brătianu, *Basarabia drepturi naționale și istorice*. Ediție, studiu introductiv de Nicolae Enciu, Editura Știința, Chișinău, 2023, pp. 5-48 (reprodus și în „Revista de istorie a Moldovei” [Chișinău], nr. 1-2 (133-134), 2023, pp. 134-153; nr. 3-4 (135-136), 2023, pp. 131-149.

Chestiunea Mării Negre

Conferința d-lui Gh.I. Brătianu

Marți după amiază la Ateneul Român, în cadrul conferințelor „Universității Libere” d. prof. GHEORGHE BRĂTIANU a vorbit despre „CHESTIUNEA MĂRII NEGRE”, în lumina istoriei politice românești, a celei universale și a evenimentelor politice și militare actuale. Dintr-un început, conferențiarul a ținut să sublinieze importanța subiectului, evocând temele care înainte de războiul trecut au făcut obiectul faimoaselor conferințe ale „neuitatului d-sale predecesor, profesorul Nicolae Iorga”, la catedra de Istorie a Facultății bucureștene de Litere: „*Chestiunea Rinului*”, „*Chestiunea Dunării*”, „*Chestiunea Oceanului*”¹⁴.

Apoi, d. Gheorghe Brătianu și-a desfășurat conferința cu erudiție și cu elocvență, sprijinit pe fapte și pe documente – și pornind de la constatarea că istoria noastră s-a dezvoltat și se dezvoltă între doi factori permanenți: Muntele și Marea.

Unul dintre primii noștri voievozi s-a și intitulat „Stăpân al țării dela munte până la mare” – iar dușmanii din apropiata noastră vecinătate, totdeauna când au urmărit pieirea noastră, în direcția muntelui și a mării ne-au atacat întâi.

Exemple:

Când voevodul Munteniei era invadat de otomani, întâi ieșirile la Dunăre și la Mare ni se tăiau.

Ștefan cel Mare a avut a se război cu vrăjmașii Moldovei – în Munții Sucevei – și deopotrivă la Chilia și Cetatea Albă.

Dar chestiunea Mării Negre nu e numai un capitol de istorie românească: e și unul de istorie universală.

Iar în cadrul acestei istorii, Marea Neagră apare totdeauna ca un prim țel și un principal instrument al permanentelor năzuințe rusești de expansiune în Europa.

¹⁴ A se vedea, în context – Stoica Lascu, *Nicolae Iorga – historian of the black sea in a regional Geopolitical context*, în xxx *Black Sea Region at the Crossroads of Civilizations* (Batumi Shota Rustaveli State University Niko Berdzenishvili Institute), I, *Proceedings of the International Scientific Conference* July 5-6, 2022 Batumi, Batumi, 2023, pp. 258-281 /versiunea în limba română: *N. Iorga – primul geopolitician român. Cu prilejul a 150 de ani de la nașterea Titanului Istoriografiei și Cvltvrii Române*, în *Istorie, geopolitică și spiritualitate românească la Marea Neagră*. Lucrările Conferinței Științifice Internaționale (Sfânta Mănăstire Dervent, 12-14 august 2021). Postfață de Dorin Popescu. Volum îngrijit de Marian Zidaru, Andrei Tudor, Stoica Lascu (Asociația Casa Mării Negre / Black Sea House), Editura Etnologică (Colecția de Istorie), București, 2024, pp. 46-67/.

Și în calea acestor expansiuni – totdeauna, primii expuși, noi am fost.

Norocul ființei noastre ca neam, a fost că toate tentativele rusești de o astfel de expansiune s’au lovit, de fiecare dată, de atitudinile contrarii ale marilor puteri europene, care – pentru siguranța lor – au avut totdeauna interesul să rămână aici, la hotarul de răsărit al Europei, pe locurile noastre, când mai întregi când mai ciopârțiți, dar mereu stavilă și strajă. Începând mai ales din veacul al 17-lea, au desfășurat rușii – sub două dintre cele mai afirmate ale lor domnii: a țarinei Sofia și a țarului Petru I – trei serioase încercări de expansiune, prin trei direcții felurite: întâi în direcția Mării de Azov, apoi în direcția gurilor Dunării, a treia oară în direcția litoralului caucazian. Principal adversar fiindu-i imperiul otoman – pe-atunci puternic – tentativele nu i-au reușit decât parțial, egale toate cu adevărate eșecuri.

De fiecare dată, Petersburgul căuta bineînțeles să câștige în favoarea tentativelor sale și câte o putere europeană.

Iar din aceste tentative, sunt de tras câteva învățăminte, valabile permanent.

Așa de pildă, cu puțin înainte de pacea de la Klausewitz uneltind rușii a câștiga împotriva otomanilor alianța lui Leopold al Austriei, n’au reușit, fiind pus acesta în gardă de un consilier al său imperial, care – profetică previziune a unui diplomat de acum trei veacuri – îl informa că siguranța Austriei și a Europei se sprijină pe neposedarea de către ruși a Crimeei și Basarabiei (Buceagului), iar această pază nu poate fi întreagă decât sprijinită pe o Transilvanie neamenințată.

A mai citat conferențiarul din cronicarul Neculce, unul din „ponturile” tractatului internațional între Domnul său și Țarul de la Petersburg, prin care se recunoștea o Moldovă integrală, cu Basarabia și Buceagul făcând de drept parte din ea, și cu hotar firesc, Nistrul. Prețioasă învățătură, însăși istoria Rusiei dând dreptate României!

În opoziție cu ultimatum-ul Molotov din 1940, pretextând o Basarabie cu populație ucrainiană.

Această minciună neobrăzată – subliniază vorbitorul – este desmințită de însăși istoria rusească.

Și o altă învățătură de reținut, a nu se subestima niciodată, în lupta fie diplomatică fie armată, adversarul – în speță, rusul.

De pildă, s’a vorbit mult de Petru cel Mare, creator al Rusiei moderne și civilizator al ei, prin tăierea pletelor mujicilor, desființarea caftanelor și aplicarea altor reforme, în genul manifestării lui Kemal în Turcia zilelor noastre.

Dar s’a insistat mai puțin asupra altei lature, a cărei realitate o vedem mai ales azi. Că Petru cel Mare, creatorul statului modern rus, e și creatorul

militarismului rus, care – cu puține umbre în decursul istoriei – reapare azi în toată agresiva lui lumină.

La fel, și Petru cel Mare și Stalin, s’au pregătit militărește pe ascuns, fără știința și fără concursul lumii din afară.

Dela Petru cel Mare a rămas regiunea Uralilor, transformată într’o vastă regiune industrială. În tot secolul al 18-lea și începutul secolului 19, Rusia s’a războit numai cu fier rusesc din Uralii transformați în imense mine și uzine slujite de milioane de mușici robi.

Azi, expansionismul rusesc încearcă să se reafirme identic.

(Această a doua parte a subiectului „Chestiunea Mării Negre” urmează s’o desvolte d. Gheorghe Brătianu în conferința sa anunțată pentru Marțea viitoare.)

În aceste condiții, faimosul „Testament al lui Petru cel Mare”, deși apocrif istoricește și creiat la timpul lui de către interesați, din motive care și atunci se puteau numi „de propagandă” nu rămâne totuși mai puțin valabil – ca o elocventă expresie a permanentelor năzuințe imperialiste rusești – amenințător prin poruncile lui categorice și care se remarcă a fi cu fidelitate ascultate de către urmași, indiferent de culoarea „ideologică”:

- Un popor rusesc, puternic înarmat în permanență.
- Permanent amestecat în toate chestiunile europene.
- Vizând, succesiv discordia și subjugarea Europei.
- Și urmărind eșiri libere la Marea Baltică și la Marea Neagră – spre toate celelalte mări ale lumii¹⁵.

Expansiunea Rusiei în Marea Neagră. Chestiunea Basarabiei ***A doua prelegere a d-lui Gh.I. Brătianu la Universitatea Ateneului***

La Universitatea Ateneului, d.prof. Gh. Brătianu și-a continuat, în fața unei asistențe numeroase și selecte, expunerea d-sale despre chestiunea Mării Negre.

După ce amintește etapele expansiunii rusești în Marea Neagră în sec. XVIII, în cele trei războaie împotriva Turciei cari la 1739, 1774 și 1792, împing tot mai spre Miază-Zi hotarele împărăției pravoslavnice, conferențiarul se oprește asupra celui de al patrulea dela 1806-1812 în care se pune pentru prima dată problema Basarabiei, în pretențiile teritoriale ale imperiului rusesc.

E însă demn de reținut faptul că de-abia douăzeci de ani înainte de-a anexa Basarabia, a devenit Rusia stăpână a Transnistriei de azi, a cărei

¹⁵ xxx Chestiunea Mării Negre. *Conferința d-lui Gh.I. Brătianu*, în „Curentul”, XVI, nr. 5.440, 9 aprilie 1943, p. 3.

jumătate de Miază-zi a luat-o de la Turci și Tătari la 1792, iar cea dinspre Miază-noapte a dobândit-o la a doua împărțire a Poloniei în 1793. Dacă deci nu putem arăta în această direcțiune drepturi istorice în adevăratul înțeles al cuvântului, ci doar interese etnice – năzuințele noastre naționale fiind aiurea –, nici Rusia nu poate afirma între Bug și Nistru în această privință, drepturi sau tradiții mai vechi.

În ce privește Basarabia, D-sa declară că nu e de acord cu punctul de vedere susținut de unii istorici români, dela Xenopol până astăzi – de altfel cu excepția lui Nicolae Iorga –, cari cred că pierderea acestei provincii s'ar datori trădării dragomanilor Moruzești, cumpărați de diplomația rusească.

După documentele publicate chiar de ruși, reiese cu totul altceva: că Rusia pornise să anexeze Principatele române în întregime. Oprită de victoriile lui Napoleon, ea se obligă la Tilsit să le evacueze, dar stabilindu-se un acord între cei doi împărați, Napoleon și Alexandru, ea continuă a le ocupa deoarece nici francezii nu părăsesc Prusia. O scrisoare a lui Napoleon I către Caulaincourt, ambasadorul lui la Petersburg în 1808, precizează această înțelegere: să nu se grăbească împăratul Alexandru să evacueze Moldova și Valachia, după cum nici el nu se grăbește să părăsească Prusia. Îl îndeamnă chiar să ocupe și Suedia, și de fapt, în 1809 Rusia anexează marele ducat al Finlandei.

Aceste înțelegeri între imperii constitui un învățământ al istoriei, pe care l-au nesocotit conducătorii politicei noastre din 1940. Este o întrebare dacă s'ar fi putut evita cedarea Basarabiei, o altă întrebare dacă o rezistență ar fi fost posibilă, dar în orice caz un simț elementar de prevedere, și o cât de sumară cunoaștere a împrejurărilor istorice ar fi evitat evacuarea în condițiile în care a avut loc acum trei ani, împrejurări ce au fost fatale întregii situații politice a țării noastre și păstrării granițelor ei.

În aceste tratative în cari țările noastre erau doar o monetă de schimb în sistemul de compensație al celor doi împărați, apare întâiași dată chestiunea „unei strâmte fâșii de pământ, care nealcătuind o provincie, se numește Basarabia”. Era vorba de Bugeacul de astăzi, aflat în posesiunea Tătarilor de sub oblăduirea Sultanului, nordul și centrul Basarabiei fiind trup din trupul vechii Moldove. Diplomații ruși argumentau că această regiune nedefinită nu era menționată în tratatul de la Tilsit și că deci putea să rămână ocupată.

Între timp reîncepe războiul între ruși și turci. Aceștia din urmă, după Tilsit, pierduseră orice încredere în Napoleon; acelaș efect îl produsese tratatul franco-rus și în Persia. Totuși cetățile turcești dela Dunăre se împotriveau și Rușii nu făceau progrese însemnate. „Totul se va sfârși, scria în 1810 Joseph de Maistre, printr'o îmbucătățire a Moldovei, spre a satisface onoarea sau a ruina o provincie”. De altă parte, Rusia se aștepta la un nou

război cu Napoleon; avea interesul de a lichida conflictul dela Dunăre. Turcii, istoviți, voiau și ei pacea, deoarece nu așteptau de la împăratul Franței nici un sprijin real. La un moment dat, rușii cer granița Siretului, dar se opun cu îndârjire tocmai dragomanii fanarioți, spre a putea păstra un scaun de domnie. Turcii încearcă pe urmă să dorească pentru ei „Basarabia” de miază-zi, spre a depărta Rusia de la Dunăre – soluție ce o va adopta peste jumătate de secol Congresul din Paris la 1856. În fine se opresc la linia Prutului: „Vă dau Prutul: nimic mai mult; Prutul ori războiul” spune Marele Vizir generalului Kutuzov. Acesta primise de altfel instrucțiuni de la țar să facă turcilor această „gravă concesiune”, cu condiția să încheie și un tratat de alianță. Acesta nu s’a mai încheiat, dar pacea s’a făcut și granița Rusiei s’a întins până la Prut, printr’un concurs neprevăzut de împrejurări și ca rezultat al unei târguieli întâmplătoare.

Ce s’ar fi întâmplat dacă nu s’ar fi încheiat pacea? Turcii nu se încredeau în Napoleon și se temeau că ori într’un fel, ori în altul, vor fi jertfiți expansiunea rusești. Dacă lăsau chestiunea deschisă, riscau ca rușii să se întoarcă iar asupra lor la un moment dat pentru a le lua mai mult decât Basarabia. Dar prestigiul Padișahului trebuia menținut, și a fost lesne să se arunce vina pe cei cari trataseră pacea: negociatorii turci au fost surghiuniți, iar ghiaurii Moruzești, victime ale uneltirilor altor greci, au fost tăiați. Se poate spune despre ei, când un descendent al lor, aflat în serviciul Rusiei, îi socotea inițiatori ai anexării Basarabiei la Rusia, că nu meritau „ni cet excès d’honneur, ni cette indignité”. Dovezile despre mituire și trădare nu rezistă criticei – de altfel tratatul a fost ratificat de Sultan, după ce începuse războiul între Franța și Rusia.

Reiese astfel limpede ce drepturi „naționale și istorice” poate invoca Rusia în chestiunea Basarabiei: „o strâmtă fâșie de pământ”, fără nume și margini definite, pe care un accident al războiului o aduce în stăpânirea ei, și pe care e gata să o restituie Turcilor, în schimbul unei alianțe la care aceștia nu consimt.

De la 1812, protestul boierimii moldovene arată că e vorba de „inima țării, mai mult decât jumătate de țară”. Isvoarele timpului ne descriu cât de adânc a simțit poporul hotarul râului blestemat. În lumina acestor împrejurări urmează a se rosti dreptatea istoriei asupra pământului românesc al Basarabiei. De altfel punctul de vedere rusesc îl rezumă cât se poate de lămuritor, la sfârșitul cărții sale, basarabeianul Leon Casso, profesor universitar și ministru al Instrucțiunii în Rusia țaristă:

„Un scriitor rus militar (generalul Kuropatkin) făcând socoteala războaielor ruse din peninsula balcanică a găsit că Rusia a atins la Sud-Vest granița sa naturală încă din 1792, după pacea dela Iași, prin care i s’a dat malul stâng al Nistrului, atunci când toate vărsările ultime de sânge din

campania contra Turciei (trei războaie în secolul al XIX-lea) au mai adăugat numai «o brazdă de pământ» cum numește el teritoriul dintre Prut și Nistru...

Nu ar fi mai bine – se întreabă Casso – să prețuim această «brazdă», care ne aduce aminte până acum de marile fapte ale armatei ruse? Nu ar fi mai bine să iubim icoana aceasta ca tot ceea ce a rămas din visurile orientale și din gândurile neînfăptuite?”

Iată adevăratul înțeles al Basarabiei pentru politica și istoria Rusiei: urma rămasă în cuprinsul hotarelor ei, a poftelor ei de cucerire ce se revarsă periodic până dincolo de Țarigrad, peste Marea Neagră și Strâmțori, asupra Europei și a lumii. Istoriografia bolșevică a definit cândva „ocuparea Basarabiei” ca „prima intervenție anti-sovietică a imperialiștilor străini”. Îi putem întoarce definiția cu mult mai mare temei: ocuparea Basarabiei de către Rusia este prima intervenție împotriva neamului românesc¹⁶, a imperialismului Moscovei, pornit să supună stăpânirii sale distrugătoare continentul întreg. În lumina acestor împrejurări urmează a se statornici rosturile politicii Europei în chestiunea Basarabiei – poarta de năvălire în stăpânirea Rusiei, zid de apărare în acea a României.

Conferința d-lui prof. Gh.I. Brătianu a cunoscut un deosebit succes.¹⁷

¹⁶ La începutul lunii iulie 1940, în tragicele zile ce au urmat Ultimatumului U.R.S.S. din 27/28 iunie, unul dintre marile – și cu autoritate în societate și mediile social-politice, conferită mai ales de personalitate directorului-fondator – cotidiene ale Capitalei avea să reamintească o cuvântare rostită în Adunarea Deputaților, în 1933, de către Gh.I. Brătianu: „*Socotim interesant în aceste zile să redăm o declarație făcută de d. Gheorghe Brătianu, în Cameră, la 1933, privind drepturile românismului asupra provinciilor alipite în 1918:*

«Voiu merge până la capătul acestui raționament, oricât i-ar fi de grave concluziile, în prevederile noastre de viitor, și o tragedie este posibilă: ceasul de restriște în care țara noastră s’ar găsi împresurată de dușmani la mai toate granițele sale. Și totuși, peste greutățile prezente și amenințările viitoare, dincolo de îngrijorările ce ne cutremură, lecția trecutului ne întărește în credința că nimic nu este pierdut, cât timp păstrăm, neînduplecată și neștirbită, conștiința legăturii veșnice dintre acest neam și pământul său; cât timp se va găsi un glas, fie ca expresiune a consensului obștesc, fie chiar ca manifestare hotărâtă a unui sacrificiu izolat, care să revendice cu tărie, în fața națiunii și a istoriei, drepturile ce nu se pot perima, pe care împrejurări protivnice le pot acoperi vremelnic, FARĂ A ÎMPIEDICA ÎNSĂ TRIUMFUL UNEI JUSTIȚII CARE ÎNTÂRZIE ADESEA, DAR NU LIPSEȘTE NICIODATĂ» – [Gheorghe I. Brătianu], *Drepturile românismului asupra provinciilor alipite. O declarație a d-lui Gheorghe Brătianu*, în „Curentul”, XIII, nr. 4.457, 10 iulie 1940, p. 1.

¹⁷ xxx *Expansiunea Rusiei în Marea Neagră. Chestiunea Basarabiei*. A doua prelegere a d-lui Gh.I. Brătianu la Universitatea Ateneului, în Ibidem, XVI, nr. 5.446, 15 aprilie 1943, p. 3.

Problema Mării Negre în întâiul războiu mondial
Conferința d-lui Gh.I. Brătianu în ciclul Universității Libere
ținută aseară la „Dalles”

Amintind de fazele prin care a trecut problema Mării Negre în epoca modernă, d-l Gh. Brătianu distinge trei etape: perioada stăpânirii turcești pe toate țărmurile ei; lupta între Rusia și Turcia, care își atinge punctul culminant în 1833, prin tratatul de la Unkiar Iskelesi, adevărat protectorat al Rusiei asupra imperiului otoman; intervenția Europei, care de un secol, dela convențiunea din Londra, 1841, până la Montreux, 1936, a înțeles să-și afirme dreptul de control asupra unei regiuni, în care se întretaie atât de însemnate interese economice și politice. Odată cu aceasta se desprinde și tendința puterilor occidentale, în special a Angliei, de a ne așeza ca o barieră la tendințele de expansiune ale Rusiei spre Dunăre și spre Balcani. România constituie de fapt poziția înaintată de acoperire a sistemului Strâmtorilor.

Iar regimul Strâmtorilor a rămas în această perioadă acel consfințit de tratatele din Paris (1856), Londra (1871) și Berlin (1878). Marea Neagră închisă prin Strâmtori, trecerii vaselor de război, afară de acele considerate de Turcia ca ale „puterilor amice și aliate”. De fapt, o situație de echilibru și de statu-quo, care s’a prelungit până în pragul secolului nostru.

Dar după ce tendințele ei de expansiune în Extremul Orient sunt sfârșimate de războiul ruso-japonez din 1904-1905, Rusia își întoarce privirile spre Sud-Estul Europei: problema unui nou regim al Strâmtorilor devine ambiția noului ministru de externe al țarului, [Alexandru] Iswolski.

După întrevederea de la Reval între Eduard al VII-lea și Nicolae al II-lea, el socotește momentul prielnic pentru a pune problema puterilor centrale. În întrevederea de la Buchlau cu cancelarul austro-ungar, Aerenthal (1908), el îi pune categoric chestiunea unui schimb de avantagii: Austria va anexa Bosnia și Herțegovina – Rusia va obține dreptul de trecere al vaselor sale de război prin Bosfor și Dardanele.

Austria cedează cu generozitate, ceea ce nu era al ei, deoarece problema nu putea fi rezolvată decât prin consemnul tuturor puterilor. O punere a Angliei zădărnicește însă proiectul și Austria anexează Bosnia și Herțegovina, determinând și proclamarea independenței Bulgariei, fără nici o contravaloare pentru Rusia.

Această „cacialma” stârnește la Iswolski un sentiment de ură împotriva Austriei și Germaniei, care alcătuește unul din factorii de pregătire ai războiului mondial. Între timp, conflictele s-au ascuțit. Linia transversală Berlin-Bagdad taie linia de expansiune rusească spre Egee și Mediterană. Intră în joc efectul forțelor geopolitice.

Când izbucnește războiul în august 1914, prima grijă a beligeranților este poziția Turciei și neutralitatea ei. Enver Pașa schițează la început o

apropiere de Rusia, care nu o dorește, nepotrivindu-se cu revendicarea ei a Strâmtorilor. Alianța turco-germană și deschiderea ostilităților în Marea Neagră de vasele foste germane, Goeben și Breslau, o ușurează de această grijă. Țarul Nicolae e primit la întoarcerea sa din Crimeea cu strigătul: „Constantinopolul, oraș rus. Marea Neagră, lac rusesc!”

Aflarea de pregătirea expediției aliate la Dardanele – inițiativa ministrului Winston Churchill –, precizează punctul de vedere rusesc. Problema e deschisă, oficial, de memorandumul din 17 martie 1915, prin care Rusia cere anexarea Constantinopolului, a Strâmtorilor, și a unui teritoriu de acoperire în Tracia și în Asia Mică. Amenințarea demisiei lui [Serghei] Sasonov [ministrul de Externe al Rusiei], care lasă să se întrevadă fantoma păcii separate, determină Franța și Anglia să cedeze. Aceasta din urmă își asigură însă, în răspunsul ei, avantajii în Egee și în Persia.

Este interesantă îngrijorarea ambasadorului francez [Maurice] Paléologue, care deschide perspectivele viitorului în privința dezvoltării tendințelor imperialiste rusești. Războiul însă își urmează cursul. Atacul la Dardanele e respins, operațiile din Caucaz aduc pe ruși în iarna 1915-16 pe linia Trapesunt – Erzerum, rezistența României menține în 1917 frontul la Dunăre. Numai după izbucnirea revoluției rusești, trupele austro-germane pătrund în Ucraina. În vara 1918, Marea Neagră e un lac germano-turc.

Dar soarta războiului se hotărăște aiurea. Câteva luni mai târziu, Alianții sunt stăpânii Mării Negre.

În clipa victoriei însă, ei se arată istoviți și nu mai sunt în stare să rezolve problemele Europei de Răsărit. Rezistența României și renașterea națională a Turciei sunt în acești ani tulburi singurii factori cari mențin echilibrul și securitatea în spațiul Mării Negre, așa cum le determină conferința din Lausanne (1923) cu rectificările aduse de aceea dela Montreux (1936).

Problema Mării Negre este una din laturile esențiale ale istoriei românești, care s'a dezvoltat din cele mai vechi vremuri, între munte și mare. Uneori, destinul ne-a pus ambele probleme într'o tragică alternativă, pentru a te rezolva tot el pe amândouă, cum a fost cazul în 1918.

Și astăzi, ele își împart grijile și năzuințele noastre. Dar de problema muntelui putem fi mai siguri. Piedica ce o întâlnim în cale e doar un singur popor, mai puțin la număr, ridicat acum în calea noastră doar de o conjunctură de moment, pe care a folosit-o.

Problema mării, cu vecinătățile ei, uriașul continent al Eurasiei rămâne o preocupare permanentă a istoriei noastre. Încordarea tuturor puterilor noastre va fi necesară pentru a apăra în granițele sale firești ființa

țării și destinul neamului nostru, acolo unde l-a așezat ursita și l-au statornicit voința și interesul Europei¹⁸.

Politica Rusiei și fatalitatea Strâmțorilor

de GHEORGHE I. BRĂȚIANU

S'a reprodus dăunăzi, de către directorul „Curentului”, interesantul articol al editorului revistei engleze „Nineteenth Century” despre „constantele politicii rusești”¹⁹.

Una din aceste constante – și desigur aicea care apare mai limpede oricui cercetează cât de puțin aceste probleme – este nevoia de expansiune spre o mare liberă, ieșirea spre spațiile largi ale planetei, care să îngăduie deplina valorificare economică și politică a bogățiilor uriașe, îngrămădite în

¹⁸ [Gheorghe I. Brătianu], *Problema Mării Negre în întâiul războiu mondial*. Conferința d-lui Gh.I. Brătianu în ciclul Universității Libere ținută aseară la „Dalles”, în „Universul” /Capitala/, 60, nr. 345, 17 decembrie 1943, p. 3.

¹⁹ În introducerea la traducerea română a acestui incitant material elaborat pe malul Tamisei, directorul publicației-gazdă, cunoscutul și influentul ziarist Pamfil Șeicaru concluzionează, la capătul unui articulat articol: „În această atmosferă (între Aliați, la finele anului 1943, circumstanțiată chestiunilor de delimitare a sferelor lor de influență postbelice – n.n.) de oscilație, de ezitări în fața unor realități amenințătoare, revista engleză «The Nineteenth Century And After» (Secolul al XIX-lea și următorii) are curajul de a prezenta realitatea rusească. Este o revistă care apare din 1877 și reprezintă gândirea politică britanică, gândire ce primește direct inspirația ministerului de externe englez. În numerele din Noiembrie și Decembrie 1943 a publicat două articole intitulate «Constants in Russian Foreign Policy» (Constantele politicii externe rusești) articole semnate de directorul revistei, ceea ce înseamnă că fixează atitudinea revistei. Le reproducem în întregime, astăzi articolul publicat în Noiembrie și mâine articolul publicat în Decembrie. Cititorii vor verifica punctul de vedere englez și vor rămâne surprinși cât este de diferit ceea ce scrie revista inspirată de ministerul de externe englez, de ceea ce se dă ca propagandă în românește sau în limba franceză la radio Londra.

Campania pe care o duc (atâția au făcut șoptite procese de intenții) își află o integrală confirmare, încât fără ezitare strig — Da! Anglia are dreptate, dar numai Anglia pe care o reprezintă revista «The Nineteenth Century And After», Anglia care presimte și are chiar viziunea clară a marei amenințări rusești.

Constantele politicii externe a Rusiei Sovietice?...

Cucerirea tuturor continentelor, Moscova centrul planetei.

Vis îndrăzneț? Da, dar miopia marilor democrații îl face posibil” – Pamfil Șeicaru, *Da! Englezii au dreptate!*, în „Curentul”, XVII, nr. 5.752, 21 februarie 1944, p. 1.

Versiunea română a articolului *Constants in Russian Foreign Policy* (semnat *By the Editor*) este publicată în numerele din 21 și, respectiv, 22 februarie 1943.

cuprinsul întinderii continentale a Eurasiei de Miază-Noapte, peste care s'a revărsat în cursul veacurilor stăpânirea țărilor, iar acum a Uniunii Sovietice. Războiul de astăzi se duce între altele și sub semnul aceleiași vechi lozinci: „A șasea parte a lumii” pe care are conștiința că o reprezintă – prin suprafață, dacă nu prin populație – U.R.S.S., își revendică dreptul de a-și trimite produsele în largul mărilor și oceanelor, din porturi proprii, care să nu fie închise cea mai mare parte a anului de zăvorul înghețului, sau străjuite de cetăți și vase de război străine. Sute de mii de oameni pier astfel în bătăliile cele mai crâncene ale istoriei, în care se distrug zilnic nenumărate mulțimi de materiale și bunuri, militare și civile, pentru a redeschide „fereastra” de odinioară a lui Petru cel Mare la marea Baltică, sau aceea, prin care împărăteasa Ecaterina privea, de pe țărmul stâncos al Crimeii, spre depărtările Bosforului. La intrarea din oraș, în portul Sevastopolului, se ridică până deunăzi statuia de bronz colosală a lui Lenin: la picioarele ei, soldatul și marinarul sovietic își îndreptau privirile ațintite de vechea năzuință, în spre aceleași zări de Miazăzi și Apus.

Dar în vremurile de mari și adânci prefaceri ce le trăiește generația noastră, până și cele mai tradiționale constante trebuie să-și modifice metodele, de vor să-și atingă obiectivul. În zilele corăbiilor cu pânze și ale navigației încete din secolul al XVII-lea, cu bătaia redusă a armelor de foc și ritmul redus al transmisiunilor, accesul la marea Baltică sau la marea Neagră puteau fi probleme, după măsura vremii, pentru politica imperiului rusec. Ele răspundeau nevoilor expansiunii sale comerciale, și intereselor prestigiului său politic. Dar aceste mări închise de natură între țărmuri opuse, ridicau de atunci în calea ieșirii la marea liberă cele mai grele piedici. Să considerăm doar aspectul geografic actual al chestiunii, care ajunge cu prisosință să ne lămurească.

Spre Baltică, frontul în linia sa de astăzi a atins aproape hotarul lui Petru cel Mare; de-abia de au pătruns oștile rusești până la capătul de Răsărit al golfului Botnic. Să admitem însă că s'ar revărsa din nou peste Finlanda și țările baltice și ar ajunge la hotarul imperiului țărilor din 1914, sau al U.R.S.S. din 1940; puterea economică și maritimă rusească s'ar afla tot în marginile unor ape închise de conturul teritorial al peninsulelor scandinave, în cari și în veacurile trecute, a trebuit să-și împartă stăpânirea cu puterea suedeză sau mai recent, cu cea germană. Iar ieșirea spre marea liberă a Nordului și Ocean, o străjuiesc strâmțurile Skagerrakului și Kattegatului danez; tunul de la Copenhaga poate închide poarta deopotrivă cu barajul minelor; „ieșirea” este în realitate o înfundătură, un împas, iar de strâmțurile Nordului se leagă atâtea interese complexe ale economiei și strategiei mondiale încât Germania a socotit potrivit să le ocolească, creîndu-și canalul dela Kiel. Marea Neagră, lac închis pentru împărăția

otomană, nu deschide mai bune perspective expansiunii rusești. Cheia navigației ei o constituie din cele mai vechi vremuri Strâmtoarea Bosforului și ale Dardanelelor, ținta de veacuri a drumului Rusiei spre marile căi de comunicații ale globului. Dar această cheie nu se găsește în mâinile ei, iar de aceste strâmtoări se leagă, iarăși din timpuri străvechi, cele mai puternice interese ale altor state, cari socotesc că e mai înțelept pentru echilibrul lumii, ca nici o putere de expansiune continentală sau mondială să deție o poziție de o atât de covârșitoare însemnătate.

Să presupunem însă că printr'un concurs de împrejurări, reluând firul tratatelor ruso-franco-engleze din 1915, Rusia s'ar înstăpâni la Bosfor și la Dardanele, înghițând și acea „langue de chat” a peninsulei dela Galipoli, de care s'a împiedecat odinioară împărțirea Europei între Napoleon și Alexandru I. Dincolo de strâmtoări nu se deschide decât Egeea, mare cu orizont restrâns, presărată de insule, dintre cari Imbros și Tenedos închid aproape, prin singura lor așezare geografică drumul râvnit spre Miază-Zi.

Să ne închipuim iarăși că revărsându-se peste Europa Centrală, puhoiul slav ar cuprinde regiunile ce ascultă astăzi de porunca mareșalului Tito, și ar atinge țărmurile Adriaticei; și această mare, ne-o lămurește harta, se închide deopotrivă de ușor la strâmtoarea din Otranto. Dar chiar dacă, prin imposibil, toate aceste obstacole ar fi înlăturate, nu s'ar deschide puterile slave decât spațiul strâmt al Mediteranei Orientale, zăvorât și străjuit de cetățile dela Malta, Pantelleria, Sicilia, Creta, Cipru și Suez. De altfel această parte a Mediteranei e centrul comunicațiilor maritime spre Indii, de care imperiul britanic e legat de interese vitale. Nici aci, Rusia nu-și află deci calea liberă spre zări nețărmurate, așa cum le pretind unei mari puteri dezvoltarea tehnici a economiei și strategiei zilelor noastre. Instinctiv, politica Rusiei imperiale, în vremea pe care istoria o așează sub semnul imperialismului colonial, căutase dela sfârșitul veacului al XIX-lea alte deslegări ale vechii probleme, împingând până în Extremul Orient – până la acea simbolică „putere a Răsăritului” care e *Vladivostok* –, săgeata Transiberianului, ea și-a căutat ieșirea spre spațiile nemărginite ale Pacificului, oceanul viitorului. Dar fatalitatea strâmtoarelor a urmărit-o și aci, cu aceiași implacabilă stăruință. De când împăratul Alexandru al II-lea a avut ușurința să cedeze, pentru un preț de nimic, bogățiile uriașe ale ținutului Alaska, Statelor Unite ale Americii, țărmul înghețat al mării de Bering nu oferă, la răsărit de Kamciatka, prea mari perspective de navigație. Iar mai spre Miază-Zi, marca de Okhots este zăvorâtă de lanțul insulelor Kurile și de Sakhalin, a cărei jumătate de Sud e în posesiunea Japoniei, pe când marea japoneză propriu zisă e și ea închisă de însuși arhipelagul nipon și de peninsula Coreei; în strâmtoarea dela Ţuşima și-a găsit mormântul în 1905, mândra flotă a amiralului Rodjesivenski. Fatalitatea geografică a

strâmtoarelor își ridică și aci piedica la năzuințele seculare ale Rusiei, în Asia ca și în Europa.

Rusia a mai încercat însă o altă cale spre marea deschisă, pe care nu o putuse atinge nici spre Apus, nici spre Răsărit. La un moment dat, influența ei s'a făcut simțită în Iran și toată partea de Nord a Persiei a trecut în sfera ei de protectorat. Aci însă a trebuit să aleagă între vechile direcții ale expansiunii sale istorice și noile perspective ale politicii sale din Asia Mijlocie: acordul din 1915, care consfințea vechiul miraj al Strâmtoarelor, peste care lucea, ca o vedenie aurie, cupola Sfintei Sofii, a sacrificat prevăzătoarei politici britanice realitățile economice și strategice ale zonelor de influență din Persia, atât de apropiate de granița Indiei. Și aci însă, se ridică din nou zăvorul fatal al strâmtoarelor: chiar ajunsă la golful Persic, calea expansiunii rusești s'ar fi găsit închisă de trecerea strâmță dintre coasta Iranului și peninsula Arabiei, aflată, ca din întâmplare, tot în mâini britanice.

Dacă privim deci în lumina acestor perspective, de proporții planetare, problema geopolitică a expansiunii rusești, lupta de astăzi a Uniunii Sovietice, ni se pare că macină iarăși uriașele ei puteri, mai degrabă pentru realizarea înșelătoare a ambițiilor trecutului, decât pentru a-și croi cu adevărat drumuri de viitor. Aceste păreri nu sunt numai ale noastre, și altă dată ale și-au aflat expresiunea în scrisul chiar al unora din conducătorii politici și militari ai Rusiei. Acum un secol, în vremea în care se pregătea Regulamentul Organic, generalul Kisseleff vedea încă în ocuparea Principatelor Române un pas însemnat al politicii împărăției pravoslavnice. „Dacă mi se obiectează, scria el la 1832, că scopul politicii rusești nu este întinderea teritorială, voi răspunde că evenimentele sunt mai tari decât orice previziune, și că Rusia nu s'a pus în mișcare de mai mult de un veac de pe țărmurile Niprului, numai pentru a se opri pe acele ale Prutului”. Dar trei sferturi de veac mai târziu, generalul Kuropatkin considera, în concluzia cărții sale despre „problemele armatei rusești” că Rusia își atinsese încă de la 1792, prin pacea de la Iași, hotarul ei firesc spre Sud-Vest, la malul Nistrului, și că toate războaiele sângeroase ale veacului al XIX-lea nu adăugaseră decât „brazda de pământ” a Basarabiei, ce nu justifică nici atâtea jertfe, nici atâtea vrăjmășii.

Epilogul întâii jumătăți a veacului nostru nu readuce oare această judecată a lui Kuropatkin în lumina deplină a actualității?

Nu mai trăim doar în vremea corăbiilor de lemn, a căror construcție o învăța la Saardam ucenicul împăralesc Petru cel Mare. Unde emisiunilor radiofonice duc știrile într-o clipă dela un capăt la altul al globului: vase rapide cutreeră mările în câteva zile, avioanele străbat cerul în câteva ceasuri. Ieșirea la o mare, închisă de fatalitatea strâmtoarelor, nu rezolvă problema economiei și strategiei rusești, oricâte milioane de oameni ar

cădea în bătălie, oricâte miliarde s'ar cheltui pentru armament și muniții. Dacă privim din nou și mai atent harta marginelor Eurasiei, drumurile tradiționale spre Baltică și Marea Neagră nu duc la nici un rezultat pozitiv, în spiritul secolului: sunt drumuri străjuite de interesele altora, îngrădite de hotarele multiple ale unor națiuni diverse, care își apără cu îndârjire existența și constituie un întreg sistem de baraj în adâncime, în fața expansiunii Rusiei, ce nu poate ajunge aci obiectivul cel mare pe care îl determină condițiile schimbate ale tehnicii moderne. Rămân deci pentru ieșirea ei în spațiul larg al mărilor deschise doar două posibilități, în afară de cazul – totuși puțin probabil – în care ar integra în hotarele ei toate țările Europei până la oceanul Atlantic. Una ar fi aceea de a-și deschide drum de-a lungul țărmului de Miază-noapte al Finlandei, spre masivul muntos din extremul Nord al Norvegiei și de-a ajunge astfel la apele calde ale Gulf-Streamului – deci la marea liberă, fără strâmtori, la ieșirea spre Atlantic. Revendicarea portului Petsamo (adjudecat în 1944 – n.n.), pe care U.R.S.S. nu l-a căpătat în 1940, și unde se află pe deasupra însemnate zăcămintele de nichel, exploatate (ciudată coincidență!) de interese canadiene, este desigur o etapă pe linia acestei expansiuni, dictate de realitățile geografice. E unul din „coridoarele” ce le poate pretinde Rusia, spre a realiza vechea năzuință a politicii ei. Mai e însă altul. Din Nordul Iranului, unde astăzi la Teheran precumpănesc interesele rusești, un alt „coridor” s'ar putea îndrepta spre Miază-Zi și atinge țărmul golfului de Oman, dincolo de strâmtoarea Hormuz dintre Persia și Arabia, acolo unde, la hotarul Belucistanului britanic se deschide calea spre depărtările Oceanului Indian. Cam tot acolo a atins și Alexandru cel Mare Oceanul, ale cărui talazuri aproape i-au sfărâmat corăbiile și pe care a ținut să-l înfrunte, de pe bordul vasului amiralului său Nearh, spre a-și însemna astfel stăpânirea până la capătul pământului locuit. Aci s'ar oferi perspectiva pătrunderii în largul mărilor calde ale globului și îndreptarea unei uriașe transversale „din ținuturile arctice până în zona tropicelor” așa cum i-ar place desigur să o definească, geografiei sovietice.

Dar istoria ne învață că orice „coridor” al unei puteri continentale spre mare întâmpină adversități. E însă semnificativ că în expansiunea ei de la Miază-Noapte, spre Atlantic, Rusia se isbește de opunerea fatală a puterilor anglo-saxone, cari ocupă Spitzbergen și Islanda și consideră întregimea litoralului norvegian în sfera lor exclusivă de influență – după cum și într-o eventuală încercare de ieșire în largul Oceanul Indian, o întâmpină cercul de posesiuni al imperiului britanic și al domeniilor sale, cari străjuiesc de pretutindeni, dela Madagascarul luat dela francezi până la Singapurul cucerit de japonezi, întreaga întindere a mării libere dela Miază-Zi. Oprim aci este considerațiunile, a căror încheiere cititorii o vor trage desigur de la sine. De va reuși vreodată politica Rusiei să ocolească

fatalitatea geografică a strâmtorilor, ce îi mărginește sub toate latitudinile perspectivele ei maritime, ea nu va putea ocoli fatalitatea nu mai puțin evidentă a răfuelii cu puterea britanică, dacă nu chiar cu întregul sistem politic al statelor anglo-saxone. Nici o constantă nu e mai temeinică decât cea pe care o înscrie în istorie desenul însuși al hărții²⁰.

Gh.I. Brătianu

Problema Mării Negre după întâiul război mondial
Prelegerea d-lui prof. Gh.I. Brătianu la Universitatea Ateneului

Două evenimente stăpânesc problema Mării Negre în perioada care a urmat întâiului război mondial: revoluția rusească și revoluția turcească.

În vara lui 1918, Marea Neagră, după păcile dela Brest-Litowsk și București, ajunsese să fie un lac germano-turc.

Împrejurările de pe frontul de Vest și armistițiul din 11 noiembrie 1918 dela Compiègne aduc și în aceste părți ale Europei stăpânirea în mările Aliatilor.

Ei puteau să aleagă între două soluții: ori înțelegerea cu Sovietele cu care relațiile lor erau rupte, ori războiul cu ele, sprijinind cu armele noile state naționale născute din revoluția rusească, și mișcările contra-revoluționare, cari cuprinseseră părți însemnate ale Rusiei, la miazăzi, miazănoapte și răsărit. Nu am făcut însă nici una, nici alta, popoarele fiind obosite de război, propaganda comunistă agitând în toate țările problemele sociale, și au lăsat astfel armata roșie să-și înlăture pe rând adversarii din interior, și să se reconstitue pe baze noi, și mai puternice, vechiul imperialism.

În această atitudine au contribuit și problemele petrolului, cari au jucat un rol de însemnat la Conferința Păcii din 1919 și la toate adunările internaționale următoare. Din rivalitatea între cele două mari concernuri, Standard Oil american și Royal Dutch Shell, britanic a folosit politica sovietică, ce descoperise în petrol un factor din cele mai însemnate pentru a-și sprijini expansiunea.

La sud de Marea Neagră, puterile învingătoare din 1918 hotărâseră să înbucătățească până la eliminare teritoriul Imperiului otoman. Câtva timp, sfetnicii Sultanului rămas la Constantinopol sub ocupație engleză, au avut iluzia că vor putea câștiga cu unele concesiuni și o atitudine umilă, bunăvoința conferinței de pace. Condițiile ce li s'au înfățișat, au risipit însă repede aceste socoteli.

²⁰ Gh.I. Brătianu, *Politica Rusiei și fatalitatea Strâmtorilor*, în Ibidem, XVII, nr. 5.777, 17 martie 1944, pp. 1, 5.

Reacțiunea de indignare din rândurile armatei a adus însă la cârmă pe generalul Mustafa Kemal. În cele mai grele condiții, el a adunat în interiorul Asiei Mici elementele naționaliste și a început cu mijloacele cele mai reduse și primitive, lupte pentru eliberare, pentru restaurarea unei Turcii naționale. Victoria din 1922 i-a dat dreptate și tratatul de la Lausanne a consimțit renașterea Turciei, sub marele ei conducător și întâiul ei președinte, Kemal Atatürk. Împreună cu România la gurile Dunării, Turcia la strâmtori a constituit în vremuri tulburi dintre cele două războaie o cheazășie de liniște și securitate pe țărmurile Mării Negre.

Acest exemplu al Turciei lui Kemal trebuie totdeauna să-l avem în fața noastră în momentele grele, ca acel pe care îl trăim astăzi. Încă din războiul trecut un vers al lui Virgiliu mă urmărea în momentele de criză: *Una salus victis, nullam sperare salutem* – e o singură salvare pentru învinși, aceea de a nu spera mântuire.

În ceasul primejdiei să fim tari, dârji și hotărâți în apărarea pământului și dreptului nostru. Să lăsăm pe oamenii de răspundere ai țării să aleagă calea. Dar un lucru să nu-l lăsăm știrbit: Capitalul moral de viteji pe care îl reprezintă astăzi poporul român și armata ei.

Sunt încredințat că Dumnezeu nu ne va părăsi, dar Dumnezeu ajută pe cei vrednici²¹.

**GHEORGHE I. BRĂTIANU: “THE BLACK SEA PROBLEM IS ONE
OF THE ESSENTIAL ASPECTS OF HISTORY” (FOUR
CONFERENCES AND AN ARTICLE FROM 1943 AND 1944)
-abstract-**

Key words: Gheorghe I. Brătianu, The Black Sea Issue, Russia, Romanian History

The author of the remarkable synthesis, written in French, *Marea Neagră* (published posthumously, in Munich in 1969, and translated into Romanian in 1988), the great Romanian historian Gheorghe I. Brătianu (1898-1953) referred to the history of the Black Sea in various guises in the 1930s-1940s – conferences, articles, speeches. In the present material, the Black Sea issue is presented at four conferences and one article, from 1943 and 1944.

²¹ [Gh.I. Brătianu], *Problema Mării Negre după întâiul război mondial*. Prelegerea d-lui prof. Gh.I. Brătianu la Universitatea Ateneului, în „Timpul”, VIII, nr. 2.477, 2 aprilie 1944, p. 3.

